

Metode de învățământ folosite de Sfântul Ioan Gură de Aur

– o perspectivă sintetică –

Lect. Dr. Carmen-Maria BOLOCAN

În semnificația sa originară, termenul *metodă*, derivat etimologic din grecescul *methodos* (*metha* = „spre, către” și *odos* = „cale, drum”) are înțelesul de „drum (către)”, „cale (spre)”, „cale de urmat” în vederea atingerii unui scop determinat sau mod de urmărire, de căutare, de cercetare și descoperire a adevărului; drum care, pe baza cunoașterii, conduce la identificarea și transformarea realității.

Din secolul al XIX-lea, noțiunea de metodă a început să fie întrebuințată și în pedagogie cu sensul de procedeu, de investigație științifică. În acest sens metoda devine instrumentul de lucru cu care pedagogia caută să afle normele de desfășurare a fenomenului de educație.

În didactică, metoda se referă la calea care e urmată, drumul ce conduce la atingerea obiectivelor operaționale.

Port-Royal definea metoda ca „arta de a așeza bine un șir de mai multe gânduri”, iar după Talleyrand, metoda este adevăratul instrument al științelor, „este pentru profesor ceea ce profesorul este pentru elev”.

La o analiză atentă a scrierilor Sf. Ioan Hrisostom, constatăm că el a folosit o mare parte dintre metodele active utilizate astăzi în instituțiile de învățământ, deși în perioada patristică (secolele IV-V), conceptul de metodă, în accepțiunea modernă, nu exista. Sfântul a făcut, de altfel și precizarea: „Cuvintele lui Dumnezeu sunt în gura mea mai dulci decât mierea și fagurele, mult mai de preț decât aurul și pietrele prețioase”.

Necesitatea maximei responsabilități în educația copiilor este sugerată de Sf. Ioan astfel: „Să ne îngrijim să le luăm pedagogi buni ca să le punem o bună temelie chiar de la început și să nu primească din fragedă vârstă ceva rău”¹.

Catehetul, educatorul, cercetând opera lui Sf. Ioan Hrisostom are bucuria de a descoperi „bogăția cea nespusă” pe care poate și trebuie să o dăruiască copiilor:

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre creșterea copiilor*, trad. de Pr. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001, p. 406.

„să-i învățăm virtutea și să chemăm peste ei binecuvântarea lui Dumnezeu”². Bogăția aceasta, însă, trebuie împărtășită de la o vârstă fragedă, căci „dacă vei întipări în sufletul lui încă fraged învățăturile cele bune, nimeni nu va putea să i le desprindă; ele se întăresc ca și sigiliul aplicat pe ceară”³.

I. Metode de comunicare orală

I.1. Metode expositive

a) Povestirea constă în prezentarea informației, sub formă descriptivă sau narativă, respectând ordonarea în timp sau în spațiu a obiectelor, fenomenelor și evenimentelor⁴.

Pedagogul trebuie să respecte anumite cerințe legate de conținut și de modul de prezentare care să-i conducă pe copii la însușirea unor valori capabile să influențeze în mod pozitiv comportamentul lor. Astfel, Sf. Ioan ne îndeamnă să le povestim istorisiri sfinte: „Să nu audă copilul basme prostești și băbești. Iată ce se spune în astfel de basme: cutare s-a îndrăgostit de cutare... Dimpotrivă, să audă alte povestiri, fără aluzii urâte, ci pline de multă simplitate și curăție”⁵.

Cât privește modul de prezentare al povestirii, educatorul trebuie să folosească în timpul povestirii intonația, mimica, gesturile, toate acestea în concordanță cu faptele eroilor povestirii; limbajul expresiv va fi exploatat pentru stimularea imaginației. Sfântul Ioan exemplifică acestea cu povestirea biblică Cain și Abel: „*Povestește-i așa*: La început un tată avea doi copii; ei erau frați. *Oprește-te puțin*, apoi *adaugă*: Amândoi aveau aceeași mamă. Unul era mai în vârstă, celălalt mai tânăr... *Îndulcește* povestirile ca să fie plăcute copilului, spre a nu-i obosi sufletul: Odată s-au gândit să cinstească prin rodul ostelenilor lor pe Dumnezeu... Apoi *deșteaptă* interesul copilului. *Să nu adaugi* de la tine nimic *neadevărat*, ci numai ceea ce-i scris în Scriptură: Când i-a adus lui Dumnezeu jertfă ce a avut mai bun în turmele sale, îndată s-a pogorât foc din cer, a răpit toată jertfa și a dus-o la jertfelnicul cel de sus...”⁶.

La sfârșitul povestirii, se vor desprinde împreună cu elevii (catehumenii), învățăturile folositoare: „Când va stăpâni povestirea îi vei spune și folosul ce-l putem scoate din ea. Cu toate că sufletul copilului, care a auzit povestirea, știe să scoată prin propriile sale puteri folosul și învățătura din ea înainte de a i le spune tu, totuși spune-i și tu”⁷.

² Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere* (II), Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1989, p. 329.

³ *Despre creșterea copiilor*, p. 400.

⁴ Ioan Cerghit, *Metode de învățământ*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1997, p. 88.

⁵ *Despre creșterea copiilor*, p. 406.

⁶ *Ibidem*, p. 407.

⁷ *Ibidem*, p. 409.

Sfântul Ioan consideră că nu trebuie să avem rețineri în a le vorbi celor mici despre tainele dumnezeiești: „Copilul crede, chiar dacă i se spun lucruri imposibile...”⁸.

Povestirea o regăsim în aproape toate operele sale, fie în „stare pură” ca în exemplul de mai sus, fie, de cele mai multe ori, sub forma unor variante:

- *povestire și argumentare*: „Acum suntem încredințați că, prin harul lui Dumnezeu, și-a luat zborul spre locul odihnei, deoarece n-a făcut nici o faptă care să-i închidă porțile Împărăției Cerurilor. Dacă ar fi trăit mai mult s-ar fi umplut de mai multă murdărie, dar acum suntem încredințați că, în ziua Judecării, soțul tău va fi îmbrăcat cu multă strălucire, va străluci alături de Împărat”⁹.

- *povestire urmată de explicație*: „Văduva aceasta nu avea altă avere decât o mână de făină: și, după socoteala ei, avea să vadă încetul cu încetul moartea copiilor ei: dar când a auzit că profetul îi spune: Fă-mi mie mai întâi și apoi copiilor tăi, nu s-a supărat, n-a șovăit, ci a făcut ce i s-a poruncit, învățându-ne pe noi toți să punem pe robii lui Dumnezeu mai presus de tihna noastră”¹⁰.

- *povestirea precede problematizarea*: „Oamenii blestemați și spurcați au palmuit capul acela dumnezeiesc, L-au batjocorit cu cunună de spini, L-au lovit cu trestie. Mai avem noi, oare, vreun temei să ne pornim împotriva celor ce ne ocărăsc după ce Hristos a suferit atâtea ocări?”¹¹.

b) Descrierea este o formă de expunere care prezintă caracteristicile și detaliile exterioare tipice ale obiectelor, proceselor, fenomenelor care se studiază, urmărind să evedențieze aspectele fizice ale acestora¹².

Sf. Ioan Hrisostom descrie slava deșartă ca pe o curtezană: „Este înconjurată cu aur, este îmbrăcată cu haine noi și scumpe; lasă în urma ei mirosul celor mai alese parfumuri..., mijlocul ei este încins cu centură de aur; își împletește părul cu măiestrie în nenumărate bucle..., își pune în jurul capului diademă în așa fel încât să i se poată vedea podoaba părului; în jurul gâtului ei strălucește lanț de aur și pietre prețioase... și astfel stă, vicleanul diavol, fără rival, sub înfățișarea unei femei foarte tinere...”¹³.

Sf. Ioan stăpânește cu desăvârșire talentul descrierii, provocând receptivitatea ascultătorilor, cu imagini familiare lor. Astfel, plecând de la descrierea unui râu: „Se spune că este un râu care duce locuitorilor de pe malurile lui pulbere de aur; nu are apa, prin firea ei, aur, ci se întâmplă ca izvoarele râului să străbată munții auriferi, iar râul, străbătând munții aceia și ducând la vale pământul aurifer,

⁸ *Ibidem*, p. 408.

⁹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre feciorie*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001, p. 163.

¹⁰ *Omilii la Facere*, p. 102.

¹¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, trad. de Pr. Dr. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, p. 973.

¹² Cf. Ioan Bantaș, *Pedagogie*, Editura All, București, 1996.

¹³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre slava deșartă*, trad. de Pr. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001, p. 391.

ajunge comoară locuitorilor de pe malurile lui și le dă bogății neașteptate¹⁴, Sfântul Părinte îl compară pe educatorul bun, care „străbate” Scripturile, cu un râu care aduce învățături mai de preț ca aurul în sufletele ascultătorilor.

c) Explicația este metodă expozitivă prin care se lămurește o noțiune (un nume propriu, un termen necunoscut, o idee sau un concept), un fapt (o narațiune, parabolă, figură de stil, un verset din Sfânta Scriptură, o poruncă dumnezeiască, o normă morală)¹⁵.

Explicația utilizează informațiile descrierii și ale demonstrației intuitive, contribuind la dezvoltarea spiritului de observație, a memoriei și a gândirii logice.

Sfântul Ioan folosește cu precădere această metodă în *Omiliile la Facere* (II), *Omiliile la Matei*, *Predici la sărbători împărătești* etc.

Rugăciunea Domnească este explicată de Sfântul Părinte în cuvinte de o frumusețe coplesitoare: „Cel ce numește Tată pe Dumnezeu, prin această singură numire, a mărturisit: iertarea păcatelor, ridicarea pedepsei, dreptatea, sfințenia, răscumpărarea, înfierea, moștenirea, însușirea de frate cu Unul-Născut, dăruirea Duhului [...]. Că n-a spus: «Tatăl meu care ești în ceruri», ci «Tatăl nostru», poruncindu-ne să înălțăm rugăciuni pentru toți oamenii și să nu urmărim niciodată folosul nostru, ci totdeauna folosul aproapelui [...]. Tuturor ni s-a dăruit aceeași noblete, învrednicindu-ne pe toți la fel să-I zicem lui Dumnezeu «Tată» [...]. Că acela care-L numește pe Dumnezeu «Tată», trebuie să ducă o astfel de viață încât să nu se arate nevrednic de această noblete, ci să se străduiască să fie egal cu darul primit¹⁶».

Un deosebit interes a arătat Sfântul Ioan față de numele care se dădea oamenilor în Vechiul Testament: „Numele de mai înainte al lui Avram înseamnă: venit de dincolo dincoace, că Avram în limba ebraică înseamnă trecător, pentru că avea să vină de dincolo (cetatea Ur din Mesopotamia) în Canaan” (Avraam înseamnă „tată a multe popoare” – vezi *Facere* 17, 3-6)¹⁷.

d) Argumentarea este metoda prin care se formează și se întăresc convingerile despre adevărurile religioase și se înlătură susținerile greșite¹⁸.

În *Omiliile la Facere* (I), atunci când afirmă că „chipul” lui Dumnezeu în om înseamnă și asemănarea cu El în ce privește stăpânirea, Sf. Ioan aduce dovezi din Sfânta Scriptură: „Că toate animalele erau supuse omului, spune Scriptura. Ascultă: «și a adus Dumnezeu la Adam fiarele și toate necuvântătoarele, să vadă ce nume le va pune». Când Adam a văzut animalele alături de el n-a fugit, ci, ca un stăpân care pune nume robilor de sub stăpânirea sa, așa a dat și el nume tuturor fiarelor. Și numele pe care le-a dat Adam, acelea au fost numele animalelor” (*Facere* 2, 19). *Acesta este semnul stăpânirii. Asta e pricina că Dumnezeu vrând să-i arate lui Adam că este stăpân peste toate cele văzute, i-a dat să pună nume animalelor*¹⁹.

¹⁴ Sf. Ioan Gură de Aur, *Lauda lui Maxim. Cu ce femei trebuie să ne căsătorim*, trad. de Pr. D. Fecioru, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 3-5, 1980, p. 351.

¹⁵ Sebastian Șebu, *Metodica predării religiei*, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2000, p. 84.

¹⁶ *Omiliile la Matei*, p. 250.

¹⁷ *Omiliile la Facere* (II), p. 66.

¹⁸ Cf. Sebastian Șebu, *op. cit.*, p. 86.

¹⁹ *Omiliile la Facere* (I), p. 111.

După încălcarea poruncii divine, Adam se ascunde, dar mila și iubirea pe care i-o arată Dumnezeu este covârșitoare: „Adame, unde ești? Uită-te câtă putere au aceste cuvinte! Însuși faptul că Dumnezeu l-a chemat arată marea și nespusa Lui iubire de oameni [...]. Faptul că l-a întrebat: «unde ești?» (Facere 3, 10) arată, pe lângă iubirea Sa de oameni, și *tăria* acestei iubiri [...]. De cine te temi de cauți acum să te ascunzi? *Uită-te la iubirea de oameni a Stăpânului și la covârșitoarea lui răbdare!*”²⁰.

La metoda argumentării Sf. Ioan recurge nu numai atunci când explică virtuțile unor personaje biblice sau când face exegeza textului biblic, ci și în unele din predicile sale. Un exemplu în acest sens este îndemnul pe care îl face la practicarea *milosteniei*, virtute pe care o și motivează: „Da! În fiecare zi! Și nu voi înceta de a vă vorbi. E drept, aș vorbi mai puțin dacă v-aș vedea că dați milostenie [...]. Când mă țineți de rău că vă vorbesc mereu de milostenie, vă asemănați cu un copil care, pentru că nu învață să facă litera a, deși i se spune de nenumărate ori, ține de rău pe dascălul lui că îi bate mereu capul cu această literă. Nu-i, oare, o nebunie să-mi porunciți să nu mai vorbesc de milostenie, când voi n-ați învățat milostenia?”²¹. Acestor argumente raționale, Sfântul Ioan le adaugă pe cele din Sfânta Scriptură: „... noi nu-L hrănim când Îl vedem flămând, nici nu-L îmbrăcăm când Îl vedem gol, ci trecem pe lângă El când vedem că ne întinde mâna. Și totuși, dacă L-ați vedea pe Hristos, fiecare s-ar goli de toate averile lui [...]. Și acum Îl auzim, spunându-ți: «Mie Mi-ați făcut» (Matei 25,40). Nu-i nici o deosebire dacă dai acestuia sau Aceluia. Când vezi un sărac, adu-ți aminte de cuvintele Lui care-ți arătau că El este cel hrănit și miluit”²².

e) Prelegerea. Prelegerea dialog, ca tip de comunicare, a fost folosită de Sfântul Ioan Gură de Aur în tratatul *Despre preoție*. Preoția este o vrednicie de neegalat. Sfântul Ioan afirmă că preotul este sublim în două momente din activitatea sa sacerdotală: în scaunul duhovniciei și în fața Sfântului Jertfelnic.

„Când preotul, în scaunul de duhovnicie, iartă păcatele, în același timp, sus în ceruri, îngerii lui Dumnezeu șterg din cărțile lor păcatele iertate de preot. Îngerii, care slujesc lui Dumnezeu, ascultă de porunca preotului și-i face voia lui. Iată, dar, sublimitatea preoției, iată măreția și puterea preotului! este trup, este sânge, carne și oase, dar are putere mai mare decât un arhanghel”²³.

Pe Sfântul Jertfelnic, „preotul are în față infinitul, are în fața sa Dumnezeirea, pe Domnul pironit pe cruce, încununat cu cunună de spini, străpuns în coastă cu sulița [...]. Preotul are atunci în fața sa, pe Sfântul Altar, dragostea lui Dumnezeu, jertfa lui Dumnezeu, pe Dumnezeu Însuși”²⁴.

²⁰ *Ibidem*, p. 192.

²¹ *Omilia la Matei*, p. 987.

²² *Ibidem*, p. 986.

²³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre preoție*, trad. de Pr. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998, p. 5.

²⁴ *Ibidem*, p. 13.

1.2. Metode interogative

a) Conversația didactică este o metodă care valorifică interogația și a fost folosită de Sfântul Ioan cu precădere în *Omilii*, cu scopul de a deschide o pistă problematică, de a incita la investigații. Întrebările puse de Sfântul Ioan sunt pretext pentru demonstrarea sau argumentarea mesajului biblic ori pentru începerea unei expunerii sau a unui dialog.

Sfântul Părinte, analizând convorbirea dintre Domnul Hristos și tânărul cel bogat, se întreabă: „- Dar cum pot ajunge cu puțință cele cu neputință?

- Dacă te lepezi de averi, dacă te desparti de bani, dacă smulgi din sufletul tău pofta cea rea.

- Dar cum poate bogatul lăsa toate averile sale? mă întrebi [...].

- Dacă va începe să se despartă de cele ce are, dacă va renunța la tot ce e de prisos. Făcându-se așa, va putea merge și mai departe și va alerga mai ușor pe această cale”²⁵.

Pentru a se justifica prietenului său Vasile de ce a fugit de preoție, Sf. Ioan folosește *dialogul*:

„Vasile mi-a spus: Dar tu nu-l iubești pe Hristos?

Ioan: Îl iubesc și nu voi înceta nicicând de a-L iubi. Mă tem, însă, să nu supăr pe Cel pe care-L iubesc”²⁶.

b) Problematizarea este o metodă care contribuie la transformarea celui educat în subiect al educației, oferindu-i posibilitatea de a se antrena și a-i stimula toate resursele personalității.

Sf. Ioan se folosește de problematizare în cuvântările sale, fie pentru a-i zidi sufletește pe păstorii săi, fie pentru a-i dezarma, printr-o argumentare exemplară, pe eretici.

După ce-și provoacă auditoriul la investigație, după ce-l aduce în acea stare de căutare, prin demonstrații raționale, îl ajută la elucidarea contradicției.

Omiliile Sfântului Ioan ne oferă destule exemple de întrebări-problemă și situații-problemă.

Întrebări-problemă: „Dar pentru ce din atâți de mulți ucenici ai lui Hristos au scris Evanghelii doi Apostoli și doi ucenici ai Apostolilor?”²⁷.

„Dacă iudeii n-au crezut acum, cum vor crede atunci, la a doua venire?”²⁸.

„Dar cum a ajuns Iuda vânzător, când a fost chemat de Hristos?”²⁹.

Situații-problemă: În *Omilia* la „Părintele Meu, de este cu puțință, trecă de la Mine, paharul acesta! Însă nu precum voiesc Eu, ci precum Tu voiești” (Matei 26, 39), identificăm toate cele trei etape în soluționarea situației-problemă:

1. *momentul declanșator*: „Ce este, deci, ceea ce spune?: «Părinte, dacă este posibil, îndepărtează crucea». Ce spui? Nu știe dacă asta se poate sau nu se

²⁵ *Omilii la Matei*, pp. 730-731.

²⁶ *Ibidem*, p. 52.

²⁷ *Ibidem*, p. 17.

²⁸ *Ibidem*, p. 662.

²⁹ *Ibidem*, p. 911.

poate? Și cine poate să spună aceasta? Dar cuvintele Îl arată pe cineva care nu știe, pentru că adăugarea lui «dacă» indică pe cineva care se îndoiește...”

2. *momentul tensional*: Sf. Ioan aduce în discuție profețiile vechi testamentare: „Primul este patriarhul Iacov, deoarece, referindu-se la El, spune: «din lăstar fiul meu ai răsărit..., mai apoi, pentru a arăta crucea a zis: «S-a culcat ca un leu... Cine-L va deștepta?» (Facere 49, 9)”, și încheie cu *problematizarea*: „Proorocii deci au cunoscut și rostul crucii și foloasele datorate crucii și mormântul și învierea și înălțarea și trădarea și judecata; le-au descris pe toate cu exactitate, iar Cel care i-a trimis și le-a poruncit să spună acestea, oare, nu le știa?”

3. *soluția problemei*: cu abilitatea-i recunoscută, Sf. Ioan găsește răspunsul: „Acela care va fi răstignit se înfricoșează și nu se desparte de această viață fără suferință; pentru că în firea umană stă dragostea pentru cele existente”³⁰. Această soluție a problemei este sintetizată astfel de Sfântul Părinte: „Așa cum a vrut să-i învețe să se roage, El Însuși S-a rugat ca om, nu după firea Sa dumnezeiască, pentru că Dumnezeirea nu suferă deloc, ci după cea omenească”³¹.

Diferențele dintre cele patru Evangheliile sunt abordate de Sf. Ioan folosind tot *problematizarea*: „Cum au putut fi crezute de lume Evangheliile, dacă se deosebesc unele de altele? Cum au putut birui? Cum s-a făcut că evangheliștii, niște oameni care în scrierile lor au spus lucruri potrivnice între ele, au fost admirați, au fost crezuți, au fost lăudați pretutindeni în lume?”³².

II. Metode de comunicare scrisă

Lectura și interpretarea textului biblic

Citirea Sfintei Scripturi o recomandă Însuși Mântuitorul: „Cercetați Scripturile, că socotiți că în ele aveți viață veșnică. Și acelea sunt care mărturisesc despre Mine” (Ioan 5, 39).

Cu același îndemn, își începe Sf. Ioan *Omiliile la Matei*: „Ar fi trebuit să nu avem nevoie de ajutorul Sfintelor Scripturi, ci să avem o viață atât de curată încât harul Duhului să fi ținut locul lor în sufletele noastre. Și după cum Sfintele Scripturi sunt scrise cu cerneală, tot așa ar trebui ca și inimile noastre să fi fost scrise cu Duhul cel Sfânt. Dar pentru că am îndepărtat harul acesta, haide să pornim pe o nouă cale, ca să-L dobândim iarăși”³³.

Interpretului i se cere să aibă „credință puternică în Dumnezeu și în valoarea divină a Sfintei Scripturi; mintea liberă de idei preconceptionale, iar inima să nu-i fie

³⁰ Sf. Ioan Gură de Aur, *Părintele Meu, de este cu putință treacă de la mine paharul acesta*, trad. de Pr. Petru Sidoreac, în „Teologie și Viață”, 1997, nr. 1-6, pp. 163-167.

³¹ *Ibidem*, p. 170.

³² *Omiliile la Matei*, p. 20.

³³ *Ibidem*, p. 15.

robită de patimi; să fie un fervent practicant al rugăciunii, să invoce ajutorul Duhului Sfânt ori de câte ori purcede la tâlcuirea Scripturii”³⁴.

Și pentru copii, Sf. Ioan găsește necesară lecturarea anumitor pericope din Sfânta Scriptură, această lucrare încredințând-o părinților: „Fiecare, venind acasă, să-și ia în mână Sf. Scriptură, să parcurgă din nou textele pe care le-am dezvoltat, dacă vrea să tragă un folos. Lectura zilnică dă interpretarea sănătoasă”³⁵.

³⁴ *Ibidem*, p. 86.

³⁵ *Ibidem*, p. 88.

Methods of Teaching used by Saint John Chrysostom – a synthetic perspective

In the study „Methods of Teaching used by Saint John Chrysostom – a synthetic perspective”, Ms Carmen Maria Bolocan shows that Saint John Chrysostom knows most of the methods used today in the process of teaching.

Among those, the great orator of the Universal Church uses the Methods of oral communication, the expositive ones, i.e. narration, description, explanation, argumentation, and the interrogative ones: conversation and problem discourse.

Among the methods of written communication, the author mentions the lecture and the interpretation of the biblical message.

Such a study is meant to ease the analyses of the patristic discourse and to show that, despite the huge diversity of problems and issues in the mission of the Church, the answer is the same, the Christ, the Logos of God, the Essence of Education, which gives insight, meaning and life to all, theologians and believers together.